

PERÉNYI ROLAND (1976) Tahitótfalu

PERÉNYI ROLAND

„Szokatlanul éles szemű,
a legkisebb, észrevétlen dolgokat
is felfedezi”

Tábori Kornél és Budapest

Tábori Kornél a magyar riportirodalom egyik legnagyobb alakja. A szociális elköteleződés szellemiségében írt munkái az új urbánus tapasztalatok feldolgozását segítették, és nagy szerepük volt abban, hogy a századforduló rohamosan fejlődő Budapestjének árnyoldalait is megismerje az olvasóközönség.

1900 körül az Osztrák–Magyar Monarchia fiatal magyar fővárosával kapcsolatban mindenki a rohamos ütemű fejlődésről beszélt. A modern bérpaloták és középületek árnyékában azonban már ekkor megjelent a 19–20. századi modern metropoliszok eposzi kellékeként is felfogható nélkülözés, lakásínség, alkoholizmus, bűnözés és prostitúció. A modernitás mámorában úszó középosztály még nem ismerte fel, hogy Budapest „amerikai típusú”, mesterségesen gerjesztett, túlfűtött fejlődésének hátulütői is vannak. Ezen próbált meg változtatni a szolnoki születésű Tábori Kornél (1879–1944), aki a 19. század utolsó éveiben jogvégzett fiatalemberként inkább a korszak egyik legjobban prosperáló iparágát, a sajtót választotta.

A 19–20. század fordulóján a hírlapok a lakók számára a sokszor rejtélyesnek, nehezen értelmezhetőnek tűnő, modern nagyváros megértésének egyik legfontosabb eszközét jelentették. Budapesten az 1890-es évekre kezdett kialakulni a szélesebb tömegek igényeit kielégítő, üzleti szellemű tömegsajtó, amely végleg megtörte a politikai pártlapok uralmát: az 1900-as években a bulvártermékek már akár napi száz–kétszázötvenezer példányszámokat is képesek voltak elérni, ami valójában – részben a Budapesten virágzó kávéházi kultúrának köszönhetően – jóval szélesebb olvasóközönséget jelentett.

Ekkorra tehető az újságírói szakma professzionalizálódása is. Bár a magyar sajtó sokkal irodalmiasabb volt a nyugat-európainál (gyakran elmosódtak a szépirodalom és a publicisztika határai), mégis kialakult egy hivatásos újságírói gárda, amely már kifejezetten a cikkírással kereste kenyerét.

Ebben a pezsgő időszakban a modern újságcsinálás emblematikus képviselőivé a kezdetben kevésbé megbecsült, a véleményformálás szempontjából mégis kulcsszereppel bíró riporterek váltak. E gárda egyik meghatározó alakja volt az a Tábori Kornél, aki huszonkét évesen, 1901-től már a nagynevű Pesti Napló rendőrségi rovatvezetője, később szerkesztője lett. Munkássága azonban korántsem korlátozódott a renomé politikai napilapra: írt a Tolnai Világlapjának, az Érdekes Ujságnak, az Új Időknek és a Vasárnapi Ujságnak is. Sokáig a magyar sajtó- és irodalomtörténet méltatlanul elfeledett alakja volt, pedig riporteri, fordítói és írói tevékenysége alapján a második világháború előtti Budapest társadalmi életének egyik legjáratosabb ismerőjeként tarthatjuk számon. Munkásságának egyik legfontosabb eleme a szociális riport, azaz a nagyváros árnyoldalainak megismerése és a nagyközönség számára történő bemutatása. Utóbbinak köszönhető, hogy az 1990-es évek után az irodalmi kánonból mind ez ideig kiszorított szerzők mellett Táborit is felfedezte magának az utókor.

1916-ban az akkor még az okkultizmus titkos tudományához sorolt grafológia krakkói születésű művelője, Raphael Schermann Táboriról készített elemzése többek között így jellemezte az addigra már újságírói pályája zenitjét elérő riportert: „Nem hagyja magát eltéríteni eszméitől. Szokatlanul éles szemű, a legkisebb, észrevétlen dolgokat is felfedezi. [...] Hamar átlátja a dolgokat, és helyes döntéseket hoz. [...] Az embereket befolyásolja látásmódjával, és könnyen érvényt szerez akaratának. [...] Meglehetősen pedáns alkat, kevés bizalma van másokban, szeret maga utánajárni a dolgoknak.” E tulajdonságai mind hozzájárulhattak ahhoz, hogy Tábori néhány év alatt a város egyik legismertebb és legaktívabb riporterevé vált. Mindez elsősorban annak köszönhető, hogy

felismerte: ahhoz, hogy írni tudjon a modern Budapestről, először meg kell tanulnia megfelelően olvasnia a nagyvárost.

A fiatal riporter mindent megtett annak érdekében, hogy ne csak a pompás kör- és sugárutak, bérpaloták és villák, kávéházak, színházak és orfeumok világát ismerje meg, hanem betekintést nyerjen a kulisszák mögé, bemutassa azok életét is, akikről addig nem szóltak a tudósítások. A korszak gyarmati felfedezőihez hasonlóan expedíciókat indított a városnak a középosztály számára ismeretlen, a távoli kontinensekhez hasonlóan vadnak, egzotikusnak tűnő negyedeibe, és mintegy nagyvárosi etnográfusként, a részt vevő megfigyelés módszerét követve, csavargónak vagy tolvajnak öltözve vegyült el a proletárnegyedek kavalkádjában. Máskor jótékonsági egyletek képviselőivel és más riporterekkel közösen csatlakozott egy-egy rendőri razziához, hogy így ismerje meg Budapest egyre inkább kiéleződő társadalmi feszültségeit. „Sok razziát láttam és írtam már le, detektívek nélkül is sokszor jártam már pesti, bécsi, berlini és párisi nyomortanyákon. Épp ezért más-képp látom a nyomort, mint a különben derék rendőrségi urak, vagy pláne közlegények” – írta a Tolnai Világlapjában 1910-ben megjelent *Bűn és nyomor* című riportjában.

De mi ennek a másképp látásnak a lényege? Talán az, hogy Tábori észrevette, Budapest – mint a 19. század végén bizonyos értelemben mesterségesen, politikai akaratból fejlesztett nemzeti főváros – gondjai egészen eltérnek Bécs, Berlin vagy éppen Európa legnagyobb metropolisza, London problémáitól. „Úgy van ez minden nagyvárosban, mely évtizedek alatt századokat fejlődik és rohan a világvárosiasság felé. És nálunk csak azért feltűnő, mert ez a fejlődés és átalakulás mohóbban és vágyakozóbban történik, mint bárhol” – olvashatjuk az *Ez Pest* című, 1913-ban az *Érdekes Ujság* hasábjain megjelent írásában. Budapest „speciális” nyomorát Táborinak sikerült olyan módon találnia – többnyire középosztálybeli – olvasóközönségének, hogy miközben igyekezett a lehető legplasztikusabban, realiztikusan ábrázolni a magyar főváros árnyoldalait, írásaiban olyan megszólalásmódot alkalmazott (ha kellett, a korszak romantizáló, ma már meglehetősen dagályosnak ható fordulataitól sem riadt vissza), amellyel nem tántorítja el őket e számukra addig minden bizonnyal idegen, szokatlan témától. Egy, a Vasárnapi Ujságban 1911-ben megjelent cikkének felvezetése jó példa a beszédmódra, amely a nagyvárosi nyomort a városi polgárok számára emészthető, hozzájuk közeli hangnemben közvetíti: „A pesti nyomor... Csak ne csépelték volna el annyira ezt a témát! Ámbár úgy is csak dantei fantázia tudna itt csupán a valóság nyomába rugtatni, s tán egyedül a Zola szeme volna elég élesen látó, hogy a nyomor végtelen nagy lepedőjének ráncai alatt kitalálja azokat a torz formákat, elnyűtt alakokat és gazdasági igazságtalanságokat, amelyeket a borzalmas lepel takar, s a melyeknek vonaglása ráncokat vet a lepedő simaságán. Minden nagy városnak meg vannak a maga koldus szegényei; emberek, a kik hajótöröttek, energiátlanok, erőtlének s annyszor megcsalódottak, hogy a jóban való reménységük rég elveszett s rábízzák magukat a véletlen sodrára, a mely vihet jóra, vihet rosszra – nekik nagyjában ugyis mindegy már. Minden mindegy... De aránylag sehol annyi nyomorult, mint nálunk. Annyi olyan ember, a ki vagy nem szereti a munkát, vagy ha kedveli is, olyan tehetetlen, hogy mindig hoppon marad, sehol nem sikerül magának kiverekedni egy kis foglalkozást, állandó kenyérkeresetet.”

A rendőrséggel ápolat jó viszonyának köszönhető Tábori sok évig tartó szakmai kapcsolata Székely Vladimírral, aki ekkoriban az 1895 óta működő rendőri sajtóirodát vezette. Székely nem csupán a bűnesetekkel kapcsolatos információkkal segítette Tábori munkáját, hanem szerzőtársként is. Tábori ugyanis komoly könyvkiadói és szerzői tevékenységet folytatott. Az akár modern „médiavállalkozónak” is tekinthető rendőri riporter, író és műfordító – az ő közvetítésében ismerhették meg például elsőként a magyar olvasók Conan Doyle detektívját, Sherlock Holmest –, valamint a rendőri sajtóiroda vezetője számos olyan könyvet jegyez közösen, amelyek az akkori budapesti élet árnyoldalaiba, a bűnözés, a prostitúció, a homoszexualitás világába nyújtanak betekintést. Együttműködésük 1908-ban csúcsonyosodott ki, amikor a szerzőpáros egyszerre négy riportkönyvvel – a *Bűnös Budapest* ciklusként is számon tartott sorozattal – jelent meg a könyvpiacra.

Ekkor láttak napvilágot *A bűnös Budapest, A tolvajnép titkai, Az erkölcsstelen Budapest* és *A nyomorultak, gazemberek* című kötetek. Mindemellett Tábori több olyan könyvsorozatot is kiadott, amelyek kifejezetten a nagyváros árnyoldalait mutatták be. Ilyen volt *A sánta ördög meséi (Adatok a modern Budapestről)* is, utalva a 18. századi novellista, Alain René Lesage *A sánta ördög* című regényére, amelyben „Asmodeus, a sánta ördög leszedi Madrid házainak a tetejét, hogy a város népének igazi életét megmutassa barátjának, a szalamankai diáknak”. Ebben a riportsorozatban kapott he-

lyet 1909-ben Pásztor Mihály *Czifra nyomorúság* című, a nagyváros csillogó színeinek mögött rejtő korrupciót, nélkülözést és meggondolatlan adóssághalmozást bemutató munkája, valamint a Tábori-Székely szerzőpáros *Bűnös nők* című kriminalisztikai vizsgálódása, amelyhez Molnár Ferenc írt bevezetőt. Fontos kezdeményezése még a *Nagyharang (Újságírók Könyvtára)* című széria, amelynek első kötetét maga Tábori írta *A kártyázó Budapest* címmel. A nagyvárosi nyomor, a bűnözés, a prostitúció vagy akár a szerencsejáték és a spiritizmus mellett Tábori érdeklődési körébe beletartozott a pesti humor is: 1908-ban publikálta a *Cikornya Muki, a budapesti detektív-király*, valamint a *Humor a bűnben* című munkáit, majd később szerkesztőként részt vett a *Vidám Könyvtár* című könyvsorozat kiadásában is.

Azt, hogy Tábori nemcsak az újságíráshoz, hanem az elkészült írások értékesítéséhez is értett, mi sem jelzi jobban, mint az az „önéletrajz”, amelyet a riporter a *Budapesti Újságírók Egyesületének Almanachjának* 1911-es kötetében jelentetett meg. Az almanach a korszak legjelentősebb íróinak, újságíróinak életrajzát gyűjtötte össze, Tábori azonban egészen sajátos stílusban konstruálta meg autobiográfiáját. A szokványos önéletrajzi adatok közlése helyett (mondván, hogy a „zsurnaliszta csak cikket írjon, ne autobiográfiát”) nemes egyszerűséggel – és nem kevés üzleti érzékkel – felsorolta könyv alakban megjelent munkáit, azzal a megjegyzéssel kiegészítve, hogy „nézzék meg könyveim jegyzékét, és rendeljenek belőlük”.

Akár egyedül, akár más szerzőkkel közösen írt műveit vesszük, Tábori riporter munkájának fontosságát annak felismerésében kell látnunk, hogy a modern társadalom árnyoldalait is szükséges bemutatni, még hozzá megfelelő érzékenységgel, egyúttal a tényfeltáró újságírás módszereinek alkalmazásával. Újtársításai közé tartozott, hogy felfedezte a fotográfiának a társadalmi valóság dokumentálásában – és egyszerre eladhatóságában – játszott jelentőségét, írásaiban pedig olyan új stílust teremtett, amely elhatárolódik a dolgok romantikus-idealizált, irodalmias megjelenítésétől. Az írott szöveg és az álló-, majd később mozgóképi ábrázolások szoros kapcsolata nem csupán riporter tevékenységében érhető tetten. Szociális riportjaiból több, az álló- és a mozgóképfelvételek, valamint a felolvasott szöveg kombinációjával előadást készített, amelyeket többnyire az Uránia Tudományos Színházban mutattak be. Ugyanakkor kisebb filmszkeccsek rendezőjeként a filmtörténet is számon tartja őt.

Az első világháborús vereséggel végleg lezárult Budapest első nagy, virágzó korszaka. Az 1910-es években már jól látszó társadalmi feszültségek a háború hatására még jobban kiéleződtek – Budapest nehezen éledt fel a forradalmak és a román megszállást kísérő sokkból. Az évekig tartó politikai káoszt követően a főváros közellátása az összeomlás szélén volt, a lakosság már a második telet volt kénytelen súlyos ellátási gondok közepette átvészelni. A hétköznapokat mélyen áthatotta a hanyatlás, a létbizonytalanság és a politikai megosztottság érzése.

Ebben az időszakban Tábori Kornélnak komoly része volt abban, hogy a nyilvánosság jobban megismerje a háború és a forradalmak sújtotta Budapest problémáit. Huszár Károly (1882–1941) miniszterelnök megbízásából tizenegy ügynevezett „nyomorazziát” szervezett, amelyeken a rendőrség és a magyar jótékonyági egyletek mellett az antantmisszió, valamint a Budapesten tevékenykedő nemzetközi segélyszervezetek képviselői is részt vettek. Arról, hogy mekkora szükség volt a felvilágosító munkára, Londonban élő fiának, Tábori Pálnak írt egyik levelében így nyilatkozik: „Ma amerikai vöröskeresztes urakat kalauzoltam, akikről ugyancsak kiderült, hogy helytelenül vannak informálva szegény hazánkról, mint általában a külföld, amely annyi célzatos hazugságot olvas rólunk mindenfelé. Bebizonyítottam hiteles adatokkal, hogy a volt monarchia területére küldött szeretetadományok (Liebesgabe-k) tíz százaléka sem jut Magyarországnak, továbbá, hogy a gyermeküdtetés során 100.000-nél többet vittek ki Bécsből, míg Budapestről mindössze 7500-at. [...] Borzasztónak ígérkezik január, február, március, április. Éhínség fenyegeti a legszegényebb néposztályt. Ezt elmondhatod, mert ez való.” A razziák során mintegy kétszáznegyven helyszíni fényképfelvétel és számos riportcikk született, de a felvilágosító akció eredményeként jelent meg az első magyar szociófotós albumként számon tartott, *Egy halálraítélt ország borzalmaiból* című kiadvány is, amelyben tizenhat, a „nyomorazziákon” készült helyszíni szociófotó látható a képeken szereplő személyek, családok sorsának rövid leírásával együtt. A kimondottan a külföldi hatalmakat megszólító albumban angolul, franciául és olaszul olvashatók a szövegek.

Nem csupán a Huszár-féle „nyomorakció” megbízott képviselőjeként, hanem egyben a gyermekvonat-akcióként ismertté vált nemzetközi humanitárius segély magyarországi szervezését le-

bonyolító szervezet, az 1906-ban alapított Országos Gyermekvédő Liga tagjaként is számos felvilágosító előadást tartott nem csupán Magyarországon, hanem külföldön is. Tábori saját bevallása szerint összesen háromszáznegyven alkalommal adott elő az országhatáron túl, többek között a gyermekvonat-akcióban részt vevő Hollandiában, Belgiumban, Svájcban (a svájci gyermekvonatot kísérő útját egy német nyelven kiadott riportkönyvben is dokumentálta) és Svédországban, de Dániában és a szomszédos, Magyarországhoz hasonló helyzetben lévő Ausztriában is tartott felvilágosító előadásokat.

Úgy tűnik, hogy Tábori szociális riporter tevékenysége ezen a ponton teljesedett ki. A háború és a forradalmak utáni kilátástalanság arra sarkallta, hogy az addigi szövegekben és képekben megfogalmazott Budapest-olvasatokból kilépjen, és az írásaival is képviselt szociális program megvalósításához más módon is hozzájáruljon. A háború utáni években nemcsak cikkeivel, felvilágosító előadásaival járult hozzá a nyomor enyhítéséhez, hanem aktívan részt vett a segélyszállítmányok szervezésében, és külföldi felvilágosító útjairól gyakran saját kezűleg szállította Magyarországra a szeretetadományokat.

Ebből is látszik, hogy Tábori jóval több volt a nagyváros árnyoldalait *voyeur* módjára kifürkésző, majd megfigyeléseit a középosztályi nagyközönség borzongó szórakoztatására leíró, szenzációhajhász újságírónál. Budapest számkivetettjeinek alapos ismerőjeként tudta, hogy változtatni kell és lehet a felfedett társadalmi problémákon. Ekkor még nem sejtette, hogy vallása miatt hamarosan ő is számkivetetté, majd 1944-ben Auschwitzban egy, az általa oly fontosnak tartott toleranciát és az emberek közötti szolidaritást megvető, tömeggyilkos politikai rendszer áldozatává válik.

